

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Congressen

Embodied metaphors – De stille communicatie van somatische symptomen in gezinstherapie

Congres georganiseerd door Context
[Leuven, 20 februari 2020]

Gert-Willem van Middelkoop

Op donderdag 20 februari trok ik vanuit de Noordelijke naar de Zuidelijke Nederlanden, naar de KU Leuven, om me te laten inspireren door de Romein Camillo Loriedo. Aangekomen op de universiteit werd ik verwezen naar het auditorium waar Peter Rober, werkzaam bij Context, als moderator de dag startte en Loriedo introduceerde. Camillo Loriedo is hoogleraar psychiatrie en psychotherapie aan de Universiteit Sapienza Rome. Hij heeft zich in de afgelopen halve eeuw enerzijds toegelegd op het toepassen van hypnose in therapie en anderzijds op therapie met gezinnen.

Op de uitnodiging voor het congres staat dat somatische symptomen een fysieke uiting kunnen zijn van onuitgesproken maar intense gezinsemoties. Het hele 'gezinslichaam' is gevormd in een bijzondere interactiestijl die een belichaamde metafoor kan zijn van interne conflicten en onbehagen. Hoewel de communicatie op verbaal gebied rijk kan zijn, kan het koud en zonder uitdrukking zijn op gevoelsniveau.

Loriedo start met een inleiding over de volgende drie stoornissen: conversiestoornis, somatisch-symptoomstoornis en depersonalisatiestoornis. Deze vallen onder de overkoepelende term *fss, functional somatic symptoms*, ofwel functionele

somatisch-symptoomstoornis. De verbindende factor tussen deze drie stoornissen zijn de lichamelijke symptomen die sterk aanwezig zijn en niet vanuit organische pathologie uitgelegd kunnen worden. Er hoeft geen andere psychische stoornis aanwezig te zijn en er is geen sprake van een paniekstoornis. Loriedo legt verder uit dat een somatisch-symptoomstoornis een stoornis is waarbij het niet lukt emoties te reguleren en te moduleren op cognitief niveau tijdens stressvolle tijden. Dit kan leiden tot zeer sterke fysiologische reacties en gedragsreacties.

Volgens Loriedo is de somatisch-symptoomstoornis een van de meest interessante bruggen tussen lichaam en geest die de natuur biedt. Het is de geest die het niet voor elkaar krijgt het probleem te uiten, laat staan op te lossen. Als uitweg vindt de geest een manier die wel psychisch verdraagbaar is, namelijk het lichamen tijdelijk laten uitvallen. Op deze manier vormt een somatisch-symptoomstoornis een brug van geest naar lichaam. Omstanders zien vooral het lichamen uitvallen, waarbij het voor professionelen de uitdaging is de weg terug te zoeken van de lichamelijke klachten via de brug van de somatisch-symptoomstoornis naar de oorzaak, vaak een persoonlijk of familiaal geheim. Loriedo noemt een aantal kwetsbaarheidsfactoren in families, zoals het hogere risico op een somatisch-symptoomstoornis bij kinderen van moeders met somatische symptomen, depressie en angst. Verder zie je vaker een hoge mate van conflicten in de familie en komen misbruik, verwaarlozing of andere traumatische gebeurtenissen meer voor in families met een somatisch-

Embodied metaphors – De stille communicatie van somatische symptomen in gezinstherapie

symptoomstoornis. Daarnaast vormen breuken in het gezin door scheiding en overlijden een risicofactor, net zoals onveilige gehechtheid. Loriedo waarschuwt therapeuten voor het risico je te laten manipuleren door een van de gezinsleden. Als handvatten geeft hij mee je niet te laten verblinden door een esthetische familiestijl, geheime verleiding niet te accepteren en je niet beschaamd te laten voelen. Als voorbeeld kun je denken aan een bepaalde rol die een ouder aanneemt gebaseerd op zijn of haar maatschappelijke functie of intellect, maar die niet hoort bij de rol als ouder. Aan dit vertoon van status of macht kan angst en een minder handige copingstijl ten grondslag liggen. Wees daarom kritisch op jezelf, herken je eigen zwakheden en fouten en speel op een eerlijke manier de *family games*.

Onder family games wordt verstaan de verschillende manieren waarop het krachtenspel binnen een gezin de ontwikkeling van psychosomatische symptomen veroorzaakt bij een individu om het gezin te beschermen tegen andere problematiek waarop het kind geen grip heeft, zoals relatieproblematiek van ouders of misbruik. Het gezin zoekt een nieuwe modus in het goed omgaan met het zieke of gestoorde individu, waardoor de klachten van het individuele gezinslid werken als een bliksemafleider van het daadwerkelijke probleem. Naar aanleiding van deze thematiek gingen de deelnemers in groepjes uiteen om een rollenspel te spelen waarbij de opdracht voor de therapeut was het gezinsgeheim te achterhalen.

Loriedo noemt vervolgens een aantal redenen waarom het belangrijk is met metaforen te werken. Dit is specifiek wat hij probeert toe te voegen in zijn zienswijze en behandeling gericht op de somatisch-symptoomstoornis in gezinnen. Volgens hem staat de somatisch-symp-

toomstoornis niet op zichzelf. Daarom moeten we deze ook in de relatie met de betrokken gezinsleden oplossen. Omdat de somatisch-symptoomstoornis echter met gevoeligheid, diepgaande afwijzing en trauma verbonden is, kan het metaforisch werken in een gezin helpen. Als eerste reden noemt hij dat een metafoor een goed te verdragen taal is voor het gezin. In het bijzonder gezinnen met fss houden niet van expliciete berichten. Middels metaforen reageer je op een meer indirecte manier. Als tweede reden noemt hij dat men er wat moeite voor moet doen om de metafoor te begrijpen. Hierdoor kan de metafoor regulerend werken ten aanzien van direct opkomende spanning. Het biedt overdenktijd en werkt de-escalerend ten opzichte van een open confrontatie of discussie. Zo biedt het werken met metaforen meer vrijheid en ruimte, afgestemd op de situatie van ieder gezinslid. Op deze manier bezien worden de symptomen van het individuele gezinslid belichaamde metaforen. Het lichamelijk uitvallen of falen is dan onderdeel van de metafoor, die voor een onderliggend probleem staat dat niet snel of gemakkelijk uitgesproken wordt.

Hierbij moest ik denken aan wat Jan Olthof (2012) schrijft in zijn *Handboek narratieve psychotherapie* als hij schrijft dat metaforisch werken een derde ruimte creëert in een gesprek. Dit is een ruimte waar meerdere betekenissen naast elkaar mogen bestaan. Het reguleert de spanning tussen de eigen ervaren emotie en waarheid en die van de ander. Hierover kan vervolgens gesproken worden op een manier die makkelijker te begrijpen en te verdragen is.

Naast deze inhoudelijke terugblik op het congres wil ik een persoonlijke terugblik geven. Het congres was vrij klassiek en statisch vormgegeven, waarbij Loriedo met

behulp van zijn PowerPoints zelf nagenoeg de hele tijd aan het woord was. De PowerPoints waren uitgebreid beschreven en voorzien van veel referenties. Je zag dat Lorioedo het goed en grondig voorbereid had. Even voor de lunch kwam er wat interactie toen hij de congresbezoekers verzocht in groepjes van drie een rollenspel te spelen met als thema: vind het gezinsgeheim. Een persoon speelde de rol van gezinstherapeut en de anderen speelden een deel van een familie. Het was leuk dat we even in de benen mochten komen. Bij mijn en andere groepjes bemerkte ik echter een wat zoekende en dolende houding. Tot dan toe was de ochtend vrij theoretisch geweest en ik voelde me nog te weinig toegerust met praktische handvatten om aan de slag te gaan. Dit maakte dat wij besloten de opdracht braaf te doen, maar dat degene die therapeut speelde, op eigen inzicht en middels zijn bestaande behandelstijl het verborgen conflict probeerde te ontrafelen.

Later in de middag nodigde Lorioedo diverse mensen uit de zaal uit om een gezin te vormen en bij hem in een geënsceeneerde therapie te komen. Wat opviel was dat Lorioedo het gesprek lang liet lopen voordat hij zelf intervenieerde. De situatie was geënsceeneerd met als doel zijn therapeutische aanpak te demonstreren en te accentueren. Om dit doel in deze congressetting te tonen had ik meer regie van hem verwacht. Naderhand heb ik in functie van dit artikel een aantal Zuiderburen gesproken om hun reactie op de dag te inventariseren. Beleefd als zij waren, gaven ze aan dat ze het een mooie dag vonden. Na wat doorvragen lukte het geen van allen iets te benoemen wat ze nu meenemen naar de

praktijk van elke dag. Dit is dan ook mijn grootste kritiekpunt op de dag.

Mijn samenvatting is dat het een theoretisch goed onderbouwde dag was. Bij de theorie stond Lorioedo dan ook uitgebreid en grondig stil. Hij vertelde daarnaast veel ervaringsverhalen die met het thema te maken hadden, maar hij had ook de neiging uit te wijden, waardoor ik de kern en lijn in zijn voorbeelden wat kwijtraakte. Daarbij kwamen de concrete handvatten richting de praktijk pas laat op de middag.

Terugkijkend op deze dag neem ik de volgende aanbevelingen mee: Zoek de functionaliteit van de symptomen. Wees alert op pogingen van gezinsleden je om de tuin te leiden en wees je daarbij bewust van je eigen kwetsbaarheden die je daarvoor gevoelig maken. En afsluitend: Respecteer de aarzeling van de gezinscultuur om datgene waar de gezinsleden zich zorgen over maken bij de naam te noemen door in metaforen te spreken. Neem de symptomen als beginpunt van de metafoor.

Gert-Willem van Middelkoop is adventure therapeut, kinder- en jeugdpsycholoog en systeemtherapeut i.o. bij Outback Explorers, jongens- en mannenhulpverlening. E-mail: gert-willem@outbackexplorers.nl.

Literatuur

Olthof, J. (2012). *Handboek narratieve psychotherapie voor kinderen, volwassenen en families – theorie en praktijk*. Utrecht: de Tijdstroom.